

Workshop 11: Een politiek-maatschappelijke strategie voor de Fair & Green Deal.

Vervolg op het ochtendprogramma

Met medewerking van Leida Reinhout, Klaas van Egmond, René Grotenhuis, Esther-Mirjam Sent, Peter Tom Jones e.a.

Aanzet tot een routeplan

Achtergrond/context

Op veel plaatsen in de wereld en ook in Nederland worden mensen zich ervan bewust dat *business as usual* de ecologische problemen, uitputting van grondstoffen en sociale onrechtvaardigheid waar we nationaal en wereldwijd al mee te maken hebben alleen maar zal verscherpen. Zelfs het financiële en economische systeem als zodanig staat op zijn grondvesten te schudden, wat voor veel mensen bestaansonzekerheid creëert. Aantrekkelijke alternatieven zijn beschikbaar, bijvoorbeeld op de terreinen van energievoorziening, voedselproductie, mobiliteit, wonen en recreatie, maar ook op die van beloningssystemen, belastingheffing, inrichting van de zorg, internationale handel en samenwerking. Ze krijgen echter nog onvoldoende ruimte en steun.

Dat is jammer, want onze toekomst kan er wereldwijd zoveel rooskleuriger uitzien als we nu van koers veranderen en kiezen voor een *eerlijke economie*: een betere balans tussen werk en de tijd voor gezin, sociale relaties, inzet voor de gemeenschap, sport, hobby's en ontspanning, met name in de spitsuren van het gezinsleven; minder stress en opgebrachte en versleten mensen; een evenwichtiger verdeling van rijkdom en werk en een faire beloning daarvan, zowel nationaal als wereldwijd; blijvend goede vooruitzichten op een welverdiende onbezorgde oude dag; meer ruimte voor zorg met een menswaardige kwaliteit; betere gezondheidszorg in met name armere landen, waardoor kinder- en vrouwensterfte en 'armoedeziektes' als malaria, dengue en HIV-AIDS aanzienlijk verminderd kunnen worden; meer ruimte voor ontplooiing en onderwijs om de eigen talenten te vinden en een passend en aantrekkelijk beroepsperspectief en een zinvolle levensvulling te ontwikkelen; een gezonde omgeving en aantrekkelijke landschappen; goede en toereikende voeding op basis van betrouwbare grondstoffen van een duidelijke herkomst waarmee men zich kan identificeren; ruimte voor de natuur die niet alleen noodzakelijk is voor het voortbestaan van mensen maar ons ook kan laten genieten van haar

verrassende vondsten en schoonheid. Natuurlijk zullen er winnaars en verliezers zijn – net als nu overigens! – maar met een evenwichtiger inrichting van onze economie kan iedereen een menswaardig en aantrekkelijk leven leiden zonder de aarde te overbelasten.

Dat de alternatieven onvoldoende kans krijgen, komt voort uit een aantal systeemfouten in het geheel van economie, politiek en samenleving. In de kern gaat het erom dat er met allerlei economische instrumenten teveel wordt gestuurd op financiële waarde op zichzelf – economische groei, winstmaximalisatie, kostenbesparing, productiviteitsvergroting, loonstijging – zonder voldoende aandacht voor de natuurwaarden en menselijke bestaanswaarden waar het eigenlijk om draait. Willen we dat veranderen, dan moeten vooral andere sturingsinstrumenten ingevoerd worden: andere welvaartsindicatoren, een andere belastinggrondslag, verrekening van gezondheids- en milieuschade in de prijzen e.d. In de *Fair & Green Deal* zijn daarvan diverse voorbeelden gegeven. Die veranderingen kennen allemaal hun eigen specifieke problemen en weerstanden. Dat komt in verschillende workshops in de conferentie aan de orde.

Algemene weerstanden en mogelijke antwoorden daarop

Er zijn echter ook *algemene* weerstanden die ervoor zorgen dat het grote verhaal van de eerlijke economie en de Fair & Green Deal als geheel onvoldoende aandacht krijgt. Belangrijke voorbeelden daarvan zijn (met korte toelichting):

1. Een neoliberale en populistische politieke hoofdstroom die bewust kiest voor *business as usual*. Dat geldt met name het kabinet en de regeringscoalitie. De oppositie daartegen – in politiek en maatschappelijk middenveld – is vooralsnog tamelijk versnipperd en ook voor een deel liberaal.

Het bewerken van fair-groene progressieve samenwerking is een zaak van langere adem. Dit vergt een antwoord op de bestaande onzekerheid in de samenleving en een duidelijker, overtuigend beeld van wat een eerlijke, solidaire en duurzame economie kan inhouden en opleveren (zie punt 4). (zie ook punt 7)

2. Een algemene maatschappelijke onzekerheid die het populisme voedt en tegelijk paradoxaal kiest voor steun aan een liberaal beleid dat die onzekerheid heeft gecreëerd en versterkt, in de illusie dat ‘meer groei’ de bestaanszekerheid en bestaanskwaliteit vergroot.

Om dit te pareren is op zijn minst een duidelijk ‘wenkend perspectief’ van het duurzame en solidaire alternatief nodig dat overtuigend laat zien dat dit wél een bevredigend bestaan kan opleveren (zie punt 4); ook is het nodig het beeld neer te zetten van een brede beweging die hieraan werkt, zodat het alternatief ook kans van slagen heeft. Kan hiervoor o.a. de Alliantie Fair & Green Deal een vehikel zijn, verbonden met initiatieven als

Transition Towns, de Groene Zaak, Urgenda, de Economy Transformers e.d.?

3. Een tamelijk ongrijpbaar en log ambtenarenapparaat waarin verandering moeilijk te bewerkstelligen is.

Het is zaak aan te sluiten bij de meer progressieve ambtenaren die bereid zijn transitienetwerken (adaptieve netwerken, zie Nooteboom 2006) binnen het ambtenarenapparaat te trekken. Misschien bevinden die zich vooral binnen de lagere overheden?

4. Een onvoldoende ontwikkelde voorstelling van wat die 'eerlijke economie' inhoudt, of deze 'werkt' en wat dit oplevert voor het dagelijks leven van 'de gewone man en vrouw', waardoor de roep om een transitie naar een eerlijke, duurzame en solidaire economie nog meer onzekerheid oproept.

Die voorstelling moet waarschijnlijk op verschillende niveaus gevormd worden:

- a. *een algemeen wervend vergezicht voor de samenleving, in grote lijnen; de hoofdtekst van de F&GD geeft daarvoor al een aanzet, verder uitgewerkt in het basisdocument voor de conferentie. Ook de milieuorganisaties zijn met iets dergelijks bezig*
- b. *een uitwerking van transitiebeelden voor afzonderlijke maatschappelijk-economische sectoren zoals mobiliteit, voedsel, wonen, energievoorziening e.d.; met vertegenwoordigers van bedrijven, maatschappelijke organisaties, overheden en consumenten (transitiarena's; zie o.a. het werk van Peter Tom Jones in Vlaanderen; zie ook de workshops 2 en 6 tijdens de conferentie)*
- c. *een uitwerking van economische (reken)modellen door economen, die de BaU-economen, en met hen de politici, de sociale bewegingen en de ondernemers, kunnen overtuigen dat een andere economie ook wérkt; Tim Jackson geeft hiervan voorbeelden, maar hier is nog veel werk te doen*
- d. *een uitwerking van de transitiebeelden op het niveau van de dagelijkse gedragspraktijken van gewone mensen (vgl. het werk van de milieusocioloog Spaargaren) die hen kunnen overtuigen dat een duurzaam leven een alleszins bevredigend leven kan zijn (vgl. ook de dissertatie Living with Less van Schreurs); met 'gewone mensen' en vertegenwoordigers van bedrijven e.d.; daarin zou het niet alleen moeten gaan over individuele leefstijlkeuzes, maar ook over de producten, diensten en regels die nodig zijn om een verantwoorde én bevredigende leefstijl te ontwikkelen*

- e. *uitwerking van de verschillende nieuwe sturingsinstrumenten die nodig zijn (zoals andere welvaartsindicatoren, belastingvergroening, een eerlijk prijssysteem e.d.); met specialistische critici en specialisten uit het bestaande systeem (overheid en bedrijfsleven) (zie o.a. workshops 1, 4 en 5 tijdens de conferentie)*
5. Een tamelijk vastliggend internationaal economisch beleid (EU, WTO) dat in grote trekken de neoliberale lijn ondersteunt of versterkt.

Toch zijn er wel voorzichtige openingen voor een alternatief beleid (zie de opstelling van de EU in de klimaatonderhandelingen, de G20-discussie over de FTT, de internationale aandacht voor 'beyond GDP' en de-growth). Hierop wordt al invloed uitgeoefend door krachtige maatschappelijke organisaties, nationaal en internationaal. Hier ligt waarschijnlijk geen rol voor een primair nationale coalitie als de Alliantie Fair & Green Deal.

6. Machtige belangengroepen die de neoliberale lijn bestendigen; bijvoorbeeld:
- a. een aantal sterke, grote bedrijven die nog niet overtuigd zijn dat een andere economie ook wérkt (of teveel belang hebben bij het huidige stelsel); daarbij spelen zowel bestuurders/managers als aandeelhouders en werknemers een rol.

Kunnen we stellen dat er ook voorbeelden zijn van grote bedrijven die een meer progressieve opstelling verkennen (Unilever, DSM, Philips, Eneco ...)?

- b. koepels van werkgevers die nog te weinig druk vanuit progressieve bedrijven voelen;

Er zijn wel aanknopingspunten: de Groene Zaak, ZLTO, MVO-netwerk. Kunnen we stellen dat echte beweging waarschijnlijk pas ontstaat als er een duidelijk beeld van de 'eerlijke economie' is (met name punt 4.b en c)?

- c. vakbonden die nog te weinig overtuigd zijn dat een andere economie wérkt (voldoende werkgelegenheid en inkomen oplevert), wantrouwig zijn dat de transitie te eenzijdig op de werknemers wordt afgewenteld (daling van inkomens en werkgelegenheid terwijl de bonussen doorstromen) of het verhaal nog te weinig overtuigend aan hun leden (kunnen) overbrengen.

Ook binnen de vakbeweging zijn er potentiële bondgenoten. Maar in hoeverre kunnen de vakbonden het zich ten opzichte van hun achterban veroorloven zich hierop te profileren zolang belangrijke bedrijven en koepels van werkgevers nog niet duidelijk voor de 'eerlijke economie' kiezen (zie 6.b)? Leden kunnen hun bonden wel tot faire en groene opstelling oproepen.

7. Maatschappelijke organisaties (op de terreinen van natuur, milieu, ontwikkeling, vrede, armoedebestrijding, zorg, cultuur e.d.) die nog te

weinig samen op trekken en nog teveel hun particuliere gevechten uitvechten (onder druk van sterke bezuinigingen waarvoor nog onvoldoende nieuwe financieringskanalen zijn ontwikkeld). Gevaar van deze versnippering is ook dat de maatschappelijke organisaties de steun en het mandaat van de samenleving dreigen te verliezen (denk aan de discussie over ontwikkelingssamenwerking).

*Met de Alliantie Fair & Green Deal is een aanzet tot bundeling gegeven. In de praktijk stellen veel maatschappelijke organisaties zich echter nog aarzelend op ten aanzien van profilering in een dergelijke brede coalitie. **Is het niet in de eerste plaats aan de maatschappelijke organisaties - groot en klein - om het beeld neer te zetten van een brede maatschappelijke beweging voor een eerlijke, duurzame en solidaire economie en samenleving die op gang is gekomen? Met als boodschap aan overheid en ondernemers: 'you had better join us, because we will beat you!' Is dit niet ook de beste manier om het mandaat van de samenleving te behouden en andere vormen van financiering te ontwikkelen dan subsidie van de overheid?***

8. Consumentenorganisaties (denk ook aan de ANWB) die nog teveel vechten voor zo vrij en goedkoop mogelijke consumptie en voor de prijs-kwaliteitsverhouding van datgene wat er aangeboden wordt en te weinig nadenken over en invloed uitoefenen op wát er aangeboden zou moeten worden en over alternatieve producten en diensten die behoeften van mensen beter zouden bevredigen.

Kunnen deze organisaties niet uitgedaagd worden op de vraag waar nu het échte belang van de consument ligt?

9. Consumenten die nog in te grote getale verkeerde keuzes maken (levensstijl!) en waarvan de meer kritisch-bewuste nog te weinig effectief zijn gebundeld.

In initiatieven als Transition Towns en Community Supported Agriculture en andere regionale initiatieven is hier wel een begin mee gemaakt. Deze kunnen uitgebreid en versterkt worden (zie 4.d en workshop 10 op de conferentie).

10. De klassieke media (krant, tijdschriften, radio, tv) lijken vaak pas uitgebreide aandacht aan dergelijke thema's en beweging te besteden als deze maatschappelijke en politieke macht vertegenwoordigen en weerklank krijgen, terwijl voor het verkrijgen van politieke en maatschappelijke macht en weerklank een rol van de media op zijn minst nuttig is.

In hoeverre kunnen en willen sommige media op basis van een gedeelde analyse een partner in een transitiebeweging worden? Daarnaast kan veel gericht gebruik gemaakt worden van de nieuwe social media (Facebook, Twitter, wiki's) om burgers niet alleen te bereiken, maar ook een actieve rol te gaan spelen, met name een jonger publiek (meedenken, druk op

politici, feedback op producten, daarmee druk op bedrijven e.d.). Dat vergt wel constante aandacht (regelmatig nieuwe berichten, redactie e.d.).

11. Een hoofdstroom van economen die nog teveel denken in klassieke en neoliberale termen, terwijl de kritische economen nog te weinig werkende modellen kunnen laten zien.

Hiervoor is het nodig het centrale paradigma van de economie aan te pakken en rekenmodellen te ontwikkelen die laten zien dat een alternatieve economie ook echt kan werken. Alternatieve paradigma's zijn voorhanden, waarvan de steady state economy van Herman Daly wel de bekendste en meest uitgewerkte is. Zowel het Platform DSE als de Economy Transformers zijn bezig op het spoor van het uitwerken en verbreiden van alternatieve paradigma's. Zie ook 4.c.

12. Spraakverwarring over de betekenis van economische groei (materiële groei (= groei in materiegebruik) en groei van energiegebruik, financiële waarde, toegevoegde waarde door inzet van menselijke arbeid (fysiek en mentaal) en uiteindelijke functionaliteit of gebruikswaarde lopen niet parallel)

Is 'echte economische educatie' onder met name economen, economiestudenten, milieukundigen, ondernemers, economische beleidsmakers en politici hiervoor een oplossing? Het Platform DSE werkt hier reeds aan met een succesvolle cursus. Zie ook workshop 8 tijdens de conferentie.

Actoranalyse (aanzet en dus net als dit hele document ter discussie)

Schematisch kunnen we wat in het voorgaande is gezegd over verschillende actoren, weerstanden en mogelijkheden voor een veranderingsstrategie als volgt aangeven (gemarkeerd de misschien meest kansrijke aangrijpingspunten):

Actoren, weerstanden en mogelijkheden i.v.m. een transitie naar een 'eerlijke economie'				
<i>actoren</i>	<i>centrale weerstand</i>	<i>positief aangrijpingspunt voor verandering</i>	<i>kracht/macht (in + en/of - richting)</i>	<i>beïnvloedbaarheid (- = laag, + hoog)</i>
politiek	<ul style="list-style-type: none"> neoliberaal groeidenken maatschappelijke 	<ul style="list-style-type: none"> groen-progressieve samenwerking 	--/(+)	-/+

	<p>onzekerheid en smal welvaartsbegrip</p> <ul style="list-style-type: none"> internationale concurrentie 	<p>en oppositie</p> <ul style="list-style-type: none"> aansprekend 'groot verhaal' overtuigende alternatieve econ. rekenmodellen 		
overheid/ambtenarenop paraat	<ul style="list-style-type: none"> neoliberaal groeidenken internationale concurrentie 	<ul style="list-style-type: none"> verlichte denkers bij Fin. en EZ? 	--/(+)	- (+)
werkgeverskoepels	<ul style="list-style-type: none"> neoliberaal groeidenken onzekerheid alternatieve economie internationale concurrentie 	<ul style="list-style-type: none"> Groene Zaak, ZLTO, (MVO-netwerk) 	---/+	--
(grote) bedrijven	<ul style="list-style-type: none"> neoliberaal groeidenken onzekerheid alternatieve economie internationale concurrentie 	<ul style="list-style-type: none"> groen concurrentievoordeel enkele grote bedrijven lokaal kleinere bedrijven (waaronder kritisch boeren) 	---/++	- (+)
vakbonden	<ul style="list-style-type: none"> onzekerheid werkgelegenheid en inkomen 	<ul style="list-style-type: none"> groene werkgelegenheid gelijkmatiger inkomensverdeling armoedebestrijding 	--	--
maatschappelijke organisaties	<ul style="list-style-type: none"> gebrek aan samenwerking / coherentie onzekerheid financiële middelen 	<ul style="list-style-type: none"> de kracht van brede fair-groene samenwerking aansprekend 'groot verhaal' 	+	?
consumentenorganisaties	<ul style="list-style-type: none"> smal welvaartsbegrip 	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteit écht consumentenbelang 	--	- (+?)
consumenten	<ul style="list-style-type: none"> smal welvaartsbegrip onzekerheid gebrek aan voorstelling alternatieve leefstijl gebrek aan bundeling 	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteit aantrekkelijke duurzame praktijkbeelden lokale 'geleefde alternatieven' 	-/(+)	-
media	<ul style="list-style-type: none"> media registreren 	<ul style="list-style-type: none"> partnerships 	--/++	-- (+?)

	meer dan ze organiseren/activeren	op basis van gedeelde analyse?		
economen	<ul style="list-style-type: none"> neoliberaal groeidenken en smal welvaartsbegrip gebrek aan alternatieve (reken)modellen 	<ul style="list-style-type: none"> social media alternatieve economische rekenmodellen 	--/(+)	-/+

Routeplan

De belangrijkste aangrijpingspunten voor een transitiestrategie lijken te liggen bij:

- actoren: maatschappelijke organisaties, economen, enkele grote bedrijven, de Groene Zaak, ZLTO en (lokaal) burgers/consumenten, verlichte kleinere bedrijven en kritische boeren
- thema's: doorbreken ideologisch (neoliberaal) denken over economie, welvaart en groei, doorbreken onzekerheid over 'eerlijke economie' op verschillende niveaus (algemene visie, economische modellen, maatschappelijk-economische sectoren zoals energie, voeding, mobiliteit, gezondheid e.d. en bijbehorende dagelijkse praktijken; zie punt 4 hierboven)
- 'middelen': toekomstbeelden/modellen op verschillende niveaus (zie punt 4 hierboven), de kracht van brede, fair-groene samenwerking (te beginnen bij maatschappelijke organisaties), lokale voorbeelden van 'geleefde alternatieven', social media.

Op basis van het voorgaande zou een routeplan er als volgt uit kunnen zien:

Doel: over 5 jaar (2015) is een breed (zie hieronder) opgezet transitieprogramma in uitvoering met over 10 jaar (2020) substantiële resultaten, zoals: 20% van de voedselvoorziening in Nederland is regionaal en biologisch, energiegebruik in Nederland is 20% gedaald en het aandeel duurzame energie is tot 20% toegenomen, het aantal armen in Nederland is minimaal 50% gedaald, vooral doordat de verhouding tussen de inkomens van de 10% meest verdienenden en de 10% minst verdienenden in Nederland minimaal 20% is verkleind (plus de internationale context waar we in een Nederlandse coalitie

minder direct invloed op hebben en minder op focussen: de MDG's zijn alsnog (vertraagd) gehaald, de klimaatonderhandelingen en het klimaatbeleid liggen eindelijk op een koers van 1,5°C max. temperatuurstijging).

Algemene aanpak: De benadering zou die van het *transitiedenken* kunnen zijn, gecombineerd met de '*tipping points*'-benadering (Malcolm Gladwell 2006) en op gezette momenten met *activisme* van onderop gericht op onwillige actoren.

Het transitiedenken is gebaseerd op een gefaseerde, multisector, multiactor, multilevel benadering van de 'stapsgewijze revolutie', waarin structuur en cultuur tegelijk worden aangepakt, en *macro*-veranderingen worden verbonden met *bottom up* initiatieven. Er wordt goed ingegaan op de verschillende visies en belangen en gevoelens (psychologie! vgl. de *4 E's van Enable, Engage, Exemplify en Encourage*) van de verschillende sociale milieus in de samenleving, en de mensen (burgers, consumenten, kiezers, ondernemers, werknemers, politici en ambtenaren) worden in eerste instantie niet benaderd als om te turnen 'object' maar als meepratend en meedenkend *subject*.

Stappenplan (ter discussie; in latere jaren vanwege toenemende onzekerheid steeds minder uitgewerkt):

1ste half jaar:

- meer uitgewerkt en wervend 'groot verhaal'
- breed commitment van maatschappelijke organisaties en enkele bedrijven daaraan:
 - via 2^e 'Verklaring van Tilburg' tijdens of na conferentie 3 februari
 - op basis van Alliantie Fair & Green Deal
 - uitwerken samenwerkingsplan (dit stappenplan; zoveel mogelijk gebruik makend van lopende plannen van de deelnemende organisaties, coherentie)
 - commitment voor financiële en personele inzet voor het samenwerkingsplan (dit stappenplan en/of de deelplannen uit de workshops; zoveel mogelijk vanuit lopende activiteiten van deelnemende organisaties)
 - gezamenlijke fondswerving voor het samenwerkingsplan (met name voor extra, aanvullende activiteiten)
- formuleren en ter hand nemen van gedetailleerde stappenplannen voor deeltransities (zie workshops conferentie; zowel rond alternatieve sturingsinstrumenten (MEV+, indicatoren, FTT, groene investering,

juridische instrumenten; evt. groene belasting, basisinkomen, prijssysteem e.d.) als m.b.t. specifieke sectoren (energie, voedsel e.d.); o.a. enkele expert meetings

2^e halfjaar:

- contact leggen met voorhoede onder bedrijven (incl. de Groene Zaak); verkennen samenwerkingsmogelijkheden
- hernieuwd contact leggen met kritische economen aan universiteiten, CPB, PBL, CBS; toewerken naar wetenschappelijke conferentie over alternatieve economische modellen
- samen met Urgenda organiseren van transitiearena's rond voeding, energie, mobiliteit en wonen (rond energie is er reeds het initiatief 'Nederland krijgt nieuwe energie')
- samen met Transition Towns opzetten van enkele lokale 'leefstijlateliers' (gedragspraktijk-ateliers) (burgers/consumenten en lokale producenten)
- tweede cursus 'transitie naar een F&G economie' (HOVO); bredere verspreiding en poging een dergelijke cursus in curricula van economisch onderwijs op te laten nemen
- contact houden met internationale initiatieven (de-growth, FTT, beïnvloeding EU-landbouwbeleid, Rio+20 e.d.; vooral via de afzonderlijke organisaties die zich daarop richten, minder als alliantie)
- verkennen van inzet van juridische instrumenten om bedrijven en overheden onder druk te zetten
- contact leggen met media om de mogelijkheden van partnership te onderzoeken
- uitwerken mogelijkheden van social media

2^e jaar:

- in samenwerking met voorhoede van bedrijven benaderen van werkgeverskoepels, vakbonden en SER; formuleren gezamenlijke ambitie; bedrijven en vakbonden gaan zo mogelijk ook financieel participeren in samenwerkingsprogramma
- in kader van Rio+20 gezamenlijk benaderen van politieke partijen en aandringen op fair-groen transitiebeleid (los van links-rechts, progressief-conservatief); eventueel stimuleren tot politieke samenwerking in een brede fair-groene oppositie tegen zittend kabinet en coalitiepartijen

- wetenschappelijke conferentie over alternatieve economische (reken)modellen
- start modellenwerkgroep van economen (van verschillende universiteiten en CPB, CBS, PBL e.d.)
- uitbreiden aantal 'leefstijlateliers'; o.a. toewerken naar lokale economische systemen (bijv. rond voedselvoorziening)

2^e - 3^e jaar:

- uitwerken transitiebeelden rond voeding, energie, mobiliteit en wonen; aansluiting bij wat in de burger-/consumentengroepen naar voren komt
- op basis daarvan benaderen van consumentenorganisaties; verleiden tot steun aan pleidooi voor fair-groen transitiebeleid
- eerste resultaten van rekenwerk aan alternatieve economische modellen presenteren
- werken aan brede politieke steun en samenwerking voor een fair-groen transitiebeleid
- opzet grote mediacampagne t.b.v. een fair-groen transitiebeleid, met het oog op de verkiezingen (in 2014 of eerder!)

2^e - 5^e jaar:

- aansluitend op voorgaande formuleren van gedetailleerde transitieprogramma's rond voeding, energie, mobiliteit en wonen en in uitvoering nemen, in samenwerking tussen bedrijven, (lokale) overheden en maatschappelijke organisaties, incl. consumentenorganisaties en vakbonden
- er draaien enkele voorbeelden van lokale economische systemen (rond voeding, energievoorziening e.d.)
- verkiezingen laten een fair-groene meerderheid zien die bereid is tot een transitieprogramma
- inzet van juridische instrumenten en activistische campagnes tegen onwillige of hinderlijke bedrijven en overheden (vergt ook goede gezamenlijke monitoring van gedrag van bedrijven en overheden)

na 5 jaar:

- een tiental lokale/regionale economische systemen draait

- specifieke transitieprogramma's lopen
- (nieuw!) kabinet neemt transitiebeleid over en steunt specifieke transitieprogramma's en regionale systemen (met financiële middelen, passende regelgeving en invoering nieuwe economische sturingsinstrumenten)
- kabinet maakt zich sterk voor EU transitiebeleid (o.a. om de klimaatdoelstelling van 40% van emissies t.o.v. 1990 in 2020 in het kader van het Kyoto Protocol 2+ te halen)
- kabinet gebruikt Nederlandse positie in WTO, FAO, WB e.d. om transitiebeleid ook daar aan de orde te stellen; o.a. invoeren eerlijke internationale handelsregels
- MDG's zijn niet gehaald (2015); Nederland committeert zich aan een hernieuwde (financiële) inspanning voor aangescherpte doelen (met o.a. aandacht voor systemen van sociale zekerheid in alle landen)

Na 10 jaar:

- 20% van de voedselvoorziening in Nederland is regionaal en biologisch
- energieverbruik in Nederland is 20% gedaald; het aandeel duurzame energie is tot 20% toegenomen; Nederland voldoet aan de doelstelling van het Kyoto Protocol 2+
- het aantal armen (en extreem rijken!) in Nederland is 50% gedaald (vergt vaststelling van een 'rijksdomsgrens')
- de verhouding tussen de inkomens van de 10% meest verdienenden en de 10% minst verdienenden in Nederland is 20% verkleind
- ...

(internationale context:

- de EU, WTO en WB e.d. nemen een vergelijkbaar transitiebeleid over; de EU committeert zich aan een Kyoto 3-doelstelling van 80% reductie in 2050 t.a.v. 1990
- oude MDG's zijn alsnog in grote lijnen gehaald; aangescherpte doelen liggen op koers voor 2025)